

REGIONAL FEATURES OF SPEECH AND THEIR LINGUISTIC ANALYSIS

Nozima Soxibova Ashurqul qizi

Researcher

Abstract

This article discusses the regional features of speech, their formation factors and their significance in linguistic analysis. Attention is paid to the lexical, phonetic, morphological, syntactic and pragmatic features of regional speech, and the manifestation of such units in written and digital communication is analyzed. It also justifies the need to use context, repetition, comparative material and a set of other linguistic features in identifying regional features. The article also shows additional diagnostic possibilities for forensic linguistic profiling of regional speech features.

Keywords

regional speech, dialect, regional lexicon, linguistic marker, phonetic feature, grammatical feature, pragmatic feature, linguistic analysis, forensic linguistic profiling

NUTQNING HUDUDIIY XUSUSIYATLARI VA ULARNING LINGVISTIK TAHLILI

Tadqiqotchi: Nozima Soxibova Ashurqul qizi

e-mail: nozimasokhibova@gmail.com

Annotatsiya. Mazkur maqolada nutqning hududiy xususiyatlari, ularning shakllanish omillari hamda lingvistik tahlildagi ahamiyati yoritiladi. Hududiy nutqning leksik, fonetik, morfologik, sintaktik va pragmatik belgilariga e'tibor qaratilib, bunday birliklarning yozma va raqamli kommunikatsiyada namoyon bo'lishi tahlil qilinadi. Shuningdek, hududiy xususiyatlarni aniqlashda kontekst, takrorlanish, qiyosiy material va boshqa lingvistik belgilar majmuasidan foydalanish zarurligi asoslanadi. Maqolada hududiy nutq belgilarining sud-lingvistik profillash uchun qo'shimcha diagnostik imkoniyatlari ham ko'rsatib beriladi.

Kalit soʻzlar: hududiy nutq, sheva, dialekt, hududiy leksika, lingvistik marker, fonetik xususiyat, grammatik xususiyat, pragmatik xususiyat, lingvistik tahlil, sud-lingvistik profillash.

Til jamiyatning barcha qatlamlari bilan uzviy aloqada rivojlanadigan murakkab ijtimoiy hodisadir. Tilning hududiy jihatdan farqlanishi esa uning tabiiy taraqqiyot xususiyatlaridan biri hisoblanadi. Muayyan hududda yashovchi kishilar nutqida umumxalq tiliga xos birliklar bilan bir qatorda oʻsha hududning tarixiy, ijtimoiy va madaniy sharoitlari taʼsirida shakllangan oʻziga xos birliklar ham qoʻllanadi. Mazkur xususiyatlar nutqning hududiy qiyofasini yuzaga keltiradi.

Hududiy nutq xususiyatlarini oʻrganish dialektologiya, sotsiolingvistika, lingvokulturologiya kabi sohalar bilan chambarchas bogʻliq. Biroq zamonaviy raqamli kommunikatsiya sharoitida mazkur masalaning tadqiq doirasi yanada kengaymoqda. Ijtimoiy tarmoqlar, messenjerlar va turli onlayn platformalardagi yozishmalarda ogʻzaki nutqqa xos birliklar, mahalliy soʻzlar, qisqartmalar va talaffuzning grafik ifodalari uchrashi mumkin.

Ushbu masala sud-lingvistika nuqtayi nazaridan ham ahamiyatlidir. Nomaʼlum muallifning yozma matnini tahlil qilishda hududiy nutq belgilarining aniqlanishi uning ehtimoliy lingvistik muhitini tavsiflashga yordam berishi mumkin. Shu sababli maqolaning maqsadi nutqning hududiy xususiyatlarini tizimlashtirish va ularning lingvistik tahlildagi imkoniyatlarini koʻrsatishdan iborat.

Nutqning hududiy xususiyati deganda maʼlum geografik hududda shakllangan va shu hududdagi soʻzlovchilar nutqida nisbatan faol qoʻllanadigan til birliklari hamda nutqiy usullar tushuniladi.[2,78] Bunday xususiyatlar tilning barcha sathlarida bir xil darajada namoyon boʻlmaydi. Ayrim hollarda ular lugʻat tarkibida yaqqol koʻrinsa, boshqa vaziyatlarda fonetik, grammatik yoki pragmatik shakllarda namoyon boʻlishi mumkin.

“ZAMONAVIY TA’LIM VA TILSHUNOSLIK RIVOJI”
nomli respublika ilmiy-amaliy masofaviy konferensiyasi
VOLUME-1, ISSUE-7, 2026

Hududiy xususiyatning shakllanishiga tarixiy taraqqiyot, aholi migratsiyasi, qo‘shni hududlar bilan aloqalar, etnomadaniy muhit, iqtisodiy va ijtimoiy munosabatlar kabi omillar ta’sir ko‘rsatadi. Shu sababli hududiy nutqni faqat “shevaga xos so‘zlar” yig‘indisi sifatida talqin qilish yetarli emas. U muayyan hududdagi kommunikativ tajribaning til vositalarida aks etgan ko‘rinishi sifatida qaralishi lozim.

Hududiy nutqning eng ko‘zga tashlanadigan belgilaridan biri leksik qatlamda namoyon bo‘ladi. Muayyan hudud aholisi kundalik hayotda ishlatadigan ayrim so‘zlar boshqa hududlarda kamroq qo‘llanishi yoki boshqa nom bilan ifodalanishi mumkin. Bunday birliklar hududiy leksik birliklar sifatida o‘rganiladi.

Hududiy leksik birliklarni aniqlashda so‘zning faqat mavjudligi emas, balki uning ma’nosi va qo‘llanish doirasi ham hisobga olinadi. Biror so‘z adabiy tilda ham mavjud bo‘lishi mumkin, biroq muayyan hududda boshqa ma’noda yoki yuqori chastotada ishlatilsa, uning hududiy xususiyati kontekst asosida aniqlanadi.[4,11]

Lingvistik tahlilda hududiy leksik birliklarni mahalliy predmet va hodisa nomlari, qarindoshlik va murojaat birliklari, kundalik turmush so‘zlari, mahalliy oziq-ovqat va kiyim-kechak nomlari, kasb-hunar va xo‘jalik terminlari hamda toponimik va etnografik birliklar sifatida guruhlash mumkin.

Hududiy nutqning fonetik xususiyatlari ayrim tovushlarning talaffuzi, tovush almashinuvi, tovush tushishi yoki qo‘shilishi kabi hodisalarda namoyon bo‘lishi mumkin. Og‘zaki nutqda bunday belgilar bevosita talaffuz orqali kuzatiladi. Yozma matnda esa ular odatda standart imlodan chekinish yoki talaffuzga yaqin grafik shakl orqali aks etadi.

Internet yozishmalarida foydalanuvchilar so‘zlarni adabiy me’yor asosida emas, balki qanday talaffuz qilsa, shunga yaqin shaklda yozishi mumkin. Biroq har qanday imlo xatosini hududiy marker deb baholash noto‘g‘ri. Bunday yozuv tez yozish, savodxonlik darajasi, klaviatura qulayligi yoki shaxsiy yozish odati bilan ham bog‘liq

bo‘lishi mumkin. Shuning uchun fonetik-grafik belgilar boshqa hududiy xususiyatlar bilan birgalikda tahlil qilinishi kerak.

Hududiy farqlar grammatik va sintaktik qurilmalarda ham namoyon bo‘lishi mumkin. Ayrim hududlarda ma’lum grammatik shakllarning nisbatan faol qo‘llanishi, qo‘shimchalarning variantlari yoki gap tuzilishidagi o‘ziga xosliklar kuzatiladi. Bunday belgilarni aniqlash uchun alohida birlikni emas, balki matndagi takroriy qo‘llanishni o‘rganish maqsadga muvofiq.

Sintaktik xususiyatlar, ayniqsa, og‘zaki nutq ta’siri kuchli bo‘lgan norasmiy yozishmalarda sezilishi mumkin. Gaplarning qisqa yoki elliptik tuzilishi, murojaat shakllari, takrorlar va ayrim bog‘lovchi vositalarning o‘ziga xos qo‘llanishi hududiy nutq bilan bir qatorda kommunikativ vaziyatga ham bog‘liq bo‘ladi.

Nutqning hududiy xususiyatlari faqat til birliklarining shakli bilan cheklanmaydi. Murojaat qilish, salomlashish, hurmat yoki yaqinlikni ifodalash, suhbatdoshga munosabat bildirish kabi pragmatik vositalarda ham hududiy farqlar kuzatilishi mumkin.[3,48] Ayrim murojaat shakllari yoki undov birliklari muayyan nutqiy muhitda faolroq ishlatilishi ehtimoldan xoli emas.

Pragmatik markerlarni tahlil qilishda kommunikativ vaziyat alohida ahamiyatga ega. Bir xil murojaat shakli turli hududlarda turlicha ma’no yoki ijtimoiy ohang kasb etishi mumkin. Shuning uchun bunday birliklarni faqat lug‘aviy ma’nosi orqali emas, balki matn konteksti, suhbatdoshlar munosabati va muloqot maqsadi bilan birgalikda o‘rganish lozim.

Raqamli kommunikatsiya hududiy nutq belgilarini o‘rganish uchun yangi imkoniyatlar yaratdi. Telegram, ijtimoiy tarmoqlar, forumlar va boshqa platformalardagi yozishmalarda og‘zaki nutqqa xos birliklar yozma shaklda qayd etiladi. Foydalanuvchilar ko‘pincha norasmiy uslubdan foydalanishi sababli hududiy leksika, qisqartmalar, fonetik-grafik variantlar va mahalliy murojaat shakllari saqlanib qolishi mumkin.

“ZAMONAVIY TA’LIM VA TILSHUNOSLIK RIVOJI”
nomli respublika ilmiy-amaliy masofaviy konferensiyasi
VOLUME-1, ISSUE-7, 2026

Foydalanuvchi bir hududda tug‘ilib, boshqa hududda yashashi yoki turli hudud vakillari bilan muntazam muloqot qilishi mumkin. Demak, matnda uchragan hududiy birlik shaxsning hozirgi yashash joyini to‘g‘ridan-to‘g‘ri ko‘rsatmaydi.

Sud-lingvistik profillashda tilning hududiy xususiyatlari noma’lum muallifning ehtimoliy lingvistik muhitini tavsiflashda qo‘shimcha dalil bo‘lishi mumkin. Bunda maqsad shaxsning aniq manzilini bitta til birligi orqali aniqlash emas, balki bir nechta mustaqil belgilar asosida ehtimoliy hududiy profilni shakllantirishdan iborat.

Muayyan yozishmada hududiy leksika bilan bir qatorda fonetik-grafik xususiyatlar, murojaat shakllari va ayrim grammatik variantlar muntazam uchrasa, ularning umumiy lingvistik profildagi o‘rni baholanishi mumkin. Bunday yondashuv individual markerga asoslangan xulosaga qaraganda ishonchliroqdir.

Hududiy xususiyatlarni sud-lingvistik ekspertizada uch bosqichda ko‘rish mumkin: birinchi bosqichda matndan ehtimoliy hududiy birliklar ajratiladi; ikkinchi bosqichda ularning hududiy tarqalishi va qo‘llanish chastotasi qiyoslanadi; uchinchi bosqichda ular boshqa lingvistik belgilar bilan birgalikda baholanadi.

Nutqning hududiy xususiyatlari tilning tabiiy va ijtimoiy taraqqiyoti bilan bog‘liq muhim hodisalardan biridir. Ular leksik, fonetik-grafik, grammatik, sintaktik va pragmatik sathlarda namoyon bo‘lishi mumkin. Zamonaviy raqamli kommunikatsiya esa ushbu belgilarni yozma matnlarda ham kuzatish imkonini kengaytirmoqda.

Hududiy nutq xususiyatlarini lingvistik tahlil qilishda bitta belgiga asoslanishdan ko‘ra, turli sathlarga oid markerlar majmuasini o‘rganish maqsadga muvofiq. Ayniqsa, geolokatsiyalangan yozishmalar hududiy markerlarning tarqalishini qiyosiy o‘rganish va ularning sud-lingvistik profillashdagi diagnostik imkoniyatlarini aniqlash uchun muhim material bo‘la oladi.

Shunday qilib, nutqning hududiy xususiyatlarini tizimli tadqiq etish nafaqat dialektologik va sotsiolingvistik izlanishlar, balki sud-lingvistik ekspertizaning rivoji uchun ham nazariy va amaliy ahamiyatga ega. Bunda hududiy markerlar qat’iy

“ZAMONAVIY TA’LIM VA TILSHUNOSLIK RIVOJI”
nomli respublika ilmiy-amaliy masofaviy konferensiyasi
VOLUME-1, ISSUE-7, 2026

identifikatsiya vositasi emas, balki boshqa lingvistik dalillar bilan birgalikda baholanadigan indikator sifatida qaralishi lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Paluanova X. Sud lingvistik ekspertizasining amaliy va nazariy masalalari: Monografiya. – Nukus: Qoraqalpog‘iston, 2021. – 145 b.;
2. V. Direktiv nutqiy aktlarning lingvokriminalistik-pragmatik tadqiqoti: Filol. fan. b. falsafa d-ri (PhD) diss. avtoref. – Toshkent, 2022. – 50 b.;
3. Musulmonova A. Qonunchilik va sud amaliyotida lingvistik ekspertiza masalalari: PhD diss. avtoref. – Toshkent, 2021. – 46 b.;
4. Yusupov M. Lingvistik ekspertologiya va matn identifikatsiyasi: Monografiya. – Toshkent: Fan, 2020. – 160 b.; Рустамов Д.А. Мулоқотнинг интралингвистик ва экстралингвистик талқинлари ҳамда замонавий концепциялари: филология фанлари доктори (DSc) диссертацияси. — Андижон, 2021. — 245 б.
5. Raimova M. Reklama diskursida implitsit ma’nolar va ularning ekspertiza tahlili: PhD diss. avtoref. – Samarkand, 2021. – 45 b.;
6. Jamoliddinova D. OAV matnlarining lingvo-huquqiy xususiyatlari va ekspertizasi: DSc diss. avtoref. Filol. fan. d-ri. ...avtoref. – Toshkent, 2019. – 72 b.;

